

Külföldi könyvészeti munka a magyar jog forrásairól és irodalmáról

NAGY LAJOS

I.

A tudományos ismereteknek, a tudományos kutatási eredményeknek hatalmas fejlődése napjainkban gyakorlati kérdésként veti fel a tudományos irodalmat összefoglaló s azt rendszeresen nyilvántartó könyvészeti munkák összeállítását. Az egyes tudományágak könyvészetében a gyakorlati szükség két, egyre jobban felismerhető irányú bibliográfiai tevékenységet követel meg. Egyrészt egyre több tudományágban készül el a kutatás alapvető kézikönyve: a legfontosabb, összefoglaló jellegű forrasműveknek s az önmagukban is egyre jelentősebb terjedelmű bibliográfiai összeállításoknak rendszeres feldolgozása. Ez a mű természetszerűleg hosszas előkészítő tevékenységet követel meg, viszont aránylag időtálló jellegű összeállítás. A kézikönyv gyűjtőkörébe tartozó munkák ugyanis aránylag ritkán jelennek meg, az egyszer nyilvántartásba vett forrasművek további kiegészítéseit, módosulásait pedig viszonylag könnyű ellenőrizni. Másrészt azonban az egyes tudományágakon belüli fejlődés mielőbbi, legrészletesebb nyilvántartását és az irodalmi eredmények áttekinthetőségének biztosítását, az egyes szakágakon belüli kurrens anyag könyvészeti feldolgozását a gyakorlati szükségek hozzák elsőrendű feladatként előtérbe.¹

A magyar jogi kutatás bibliográfiai kézikönyve mindmáig nem készült el. Egyes — időrendi és tárgyi — részleteinek több-kevesebb értékű feldolgozása után most — külföldön — jelent meg egy munka, amely nem kisebb feladatot tűz maga elé, mint hogy az idegen nyelvű olvasóknak elsődleges tájékoztatást adjon a magyar jog forrásairól és irodalmáról.² A közzététel személyi és tárgyi adottságai, amelyek szocialista építésünkkel szembenálló, ellenséges beállítottságúak, a munkával való részletesebb foglalkozásra készítetnek. Nem maradhatnak ugyanis tárgyilagos bírálat nélkül a világnyelven, minden valószínűség szerint nagy példányszámban közzétett, sőt esetleg új kiadásban is megjelenő³ munkának könyvészeti tévedései, hiányosságai és ferdtései. A kritikai megállapításokon keresztül feltárul a munka politikai célja is, amely nem vitathatóan a mai magyar szocialista joganyag torzított bemutatása.

II.

A Szabad Európa-Bizottság költségére közzétett bibliográfia a Közép-európa Tanulmányi Központ által kiadott bibliográfiai sorozatba tartozik, amely a wathington Kongresszusi Könyvtár jogi könyvtárához kapcsolódik és amelynek munkatársai „a

¹ A könyvészeti irodalom legújabb problémáira, különösen a gyűjtőterületek elhatárolására, a naprakész bibliográfiai feldolgozások megszervezésére — a műszaki tudományokban — s a jövő fejlődés várható útjaira ld. részletesen legutóbb Köhalmi Béla, *A bibliográfia és az új technika*. Magyar Könyvszemle, LXXIX — 1958. 87 — 108. o.

² *Legal sources and bibliography of Hungary*. By Alexander Kálnoki Bedő and George Torzsay-Biber. General editor: Vladimir Gsowski. Published for Free Europe Committee Inc. New-York, Fr. A. Praeger, [1956]. 157 o. /Praeger Publications in Russian History and World Communism. 20./ Ism. Ch. Szladits [Károly, ifj.] *Revue Internationale de Droit Comparé*, IX-1957. 792 — 793. o.; *Osteuroparecht*, 1957. Heft. 1. 69 — 70. o.

³ Vö. Szladits ismertetését, 793. o.

jelenleg kommunista uralom alatt levő országokból emigrált jogászok közül” kerülnek ki.⁴

A bevezetés „több okra” hivatkozik, amelyek szükségessé tették a bibliográfia kiadását. Ezek közül legfontosabb — a bevezetés szerint — az, hogy: „Közép- és Kelet-európában a kommunista kormányok megalakulása után a jogban lényeges, nagyrészt a szovjet jogrendszer által befolyásolt változások jöttek létre”. A sorozat elsődleges célja az ezekkel kapcsolatos anyag bibliografizálása. A további cél az illető országok jogtörténetének rövid összefoglalása és az átmenet vázolása. Lényeges indok végül a bevezetés szerint az is, hogy ennek az anyagnak angol nyelvű bibliográfiai mutatója egyáltalán nincs. A részletesebb vizsgálat azonban meggyőz arról, hogy a munka ezeket a feladatokat — elsősorban a legújabb anyag feldolgozása, de emellett a történeti anyag gyűjtése tekintetében — sem teljesíti, rendezési módszerei nem alkalmazkodnak a tárgy természetéhez s az egész feldolgozásban nem érvényesülnek a könyvészeti irodalomban általában már elfogadott elméleti és gyakorlati eredmények.

Általános jellegű kritikai megjegyzésként kell előrebocsátani a munka módszerével kapcsolatos észrevételeinket. Az ismertetett munkával, mint az ország joganyagáról adott összefoglaló művel szemben támasztható feltétlen követelmény, hogy az legyen az élő, a hatályos anyagnak és az ahhoz kapcsolódó irodalomnak elsősorban hű, a közlési lehetőségekhez képest arányos, gyűjtési szempontjaiban pedig következetes bemutatása. Az elsődleges feladat mellett a bibliográfiának bizonyos történeti szempontokra is ki kell terjednie és egy-egy fejlődési időszak reprezentatív munkáit is fel kell ölelnie. Bár a munkának számottevő hibái vannak a másodlagos céllal, a történeti anyag bemutatásával kapcsolatban is, legfőbb hiányossága mégis az, hogy a hatályos joganyag és az arra vonatkozó irodalom összefoglalása fogatékos, hiányos és megtévesztő, így alapjaiban tudománytalan.

A munka anyaggyűjtési és rendezési módszere ugyanis általában az, hogy egyrészt a hatályos joganyagot és az ahhoz kapcsolódó irodalmat, másrészt pedig a történeti fejlődést bemutató anyagot együttesen, legtöbbször mechanikus csoportosításban (pl. betűsorban) minden tárgyi vagy időbeli cezúra, elválasztó vonal nélkül közli. E módszertől a munka csak egyes, a tárgyak által szorosan meghatározott fejezeteinél (pl. erdélyi joganyag, hatályos joganyag mutatója stb.) tér el. Az alkalmazás céltudatosnak látszik, de nem egészen érthető. Két megoldásra lehet gondolnunk az összeállítók részéről. A munka vagy azt akarja bemutatni, hogy a „rég” — a felszabadulás előtti — magyar jogot mennyire semmisítette meg a „kommunista jog” vagy pedig a „rég” joganyagot élő, hatályos jognak törekszik feltüntetni azzal, hogy a bibliográfiában együttesen közli a régi és az új anyagot, tekintet nélkül a társadalmi, gazdasági és politikai élet terén történt forradalmi változásokra, amelyeken az ország a felszabadulást követően keresztülment s amelyek következtében egész jelenlegi jogrendszerünk szocialista típusú jogrendszerre alakult át. A „jogfolytonossági” szemléleten alapuló együttes közlés mindkét esetben nemcsak megnehezíti a tájékozódást, de egyenesen megtévesztő azok számára, akik a hatályos, a mai magyar joganyagról akarnak tájékozódást szerezni.

Ez a téves felfogás a munka egész rendszerén végigvonul s mindenütt zavarólag hat. A hatályos és a történeti anyagot egyaránt tartalmazó gyűjtés természete, a munka célkitűzése, amely — a hatályos anyag bemutatása mellett — éppen a változási folyamat bibliografizálását tűzte maga elé, egyaránt megkövetelik, hogy ezt a rendezés: az újnak és a réginek rendszerbeli elkülönítése, külön-külön bemutatása is tükrözze. A régi és új anyagnak összevegyítése eleve lehetetlenné teszi azt is, hogy szerzők egyik, saját maguk által kitűzött részfeladatot teljesítsék s az átmenet vázlatát adják. Különösen szembeötlő ez a munka első, a jogforrásokról szóló részében, ahol a kizárólag történeti jellegű anyagnak és a hatályos anyag forrásainak együttes közlése áttekinthetetlen, zavaros képet ad a hatályos magyar tételejog forrásairól. A negatív értékű s az egész művön végigvonuló jellegzetességek: az eltorzított gyűjtési arányok, az elválasztó történeti határvonal hiánya és egy elmosott „jogfolytonossági” szemlélet a szükségképpen valejárái ennek az alapvető, rendszerbeli hibának.

A gyűjtés időpontjának lezárását a munka nem közli, az anyaggyűjtés adataiból azonban arra kell következtetnünk, hogy a munka anyaggyűjtése 1956 első feléig terjed. Nem egészen következetesek a szerzők gyűjtési és feldolgozási szempontjai sem. Az

⁴ Bevezetés I. o. A sorozat általunk ismert megelőző kötete Sipkov, Ivan, *Legal sources and bibliography of Bulgaria*. General editor: Vladimir Gsowski. Published for Free Europe Committee Inc. New-York, Fr. A. Praeger, [1956]. 199 o. /Praeger Publications in Russian History and World Communism. 18./, amelynek célkitűzése, rendszere és módszere ugyanaz, mint az ismertetett munkáé.

irodalmi mű, a könyv vagy folyóirati tanulmány közzétételének ténye az, ami a bibliográfust munkájának összeállításánál elsősorban kell hogy vezesse s a közzététel tényének regisztrálása a bibliográfia elsődleges feladata. A gyűjtőkör pontos elhatárolása s ezzel kapcsolatban a kizárt részekre vonatkozó utalások, ajánló jellegű bibliográfiánál a válogatás szempontjainak meghatározása és a válogatás végrehajtása, végül az egész anyag rendezése egyébként is rengeteg külön feladatot jelent. Az alapvető feladatnak: a becsületes gyűjtésnek, illetőleg válogatásnak elvégzését azonban mindez csak elősegíti, de nem helyettesíti. Ahol ezek a szempontok elsikkadtak, s a tudományos objektivitást — mint az ismertetett műben is — politikai szempontoknak rendelték alá, ott a munka legnagyobb értékét: a megbízhatóságát veszítette el és ez az egész munka használhatóságát, gyakorlati értékét teszi kétségessé. A részletelnél látjuk, hogy ezeknek, a bibliográfus szempontjából elsődleges szempontoknak mellőzése, s a szocialista magyar jog terhére érvényesített, elsősorban az anyaggyűjtésben megnyilvánuló és felismerhető diszkreditálási célnak mind a válogatásban, mind pedig a rendezésben milyen negatív eredményekre vezetett.

A mű egész rendszere alapjaiban nem felel meg a szokásos és a jogi könyvészet általunk ismert nemzetközi anyagában követett gyakorlatnak, amely alapvető felosztási elvként elsősorban a legáltalánosabb lényegbeli, tartalmi ismérvet fogadja el s ennek alapján az anyagot elsődlegesen összefoglaló művekre és szakági munkákra csoportosítja. A szükséghez képest és az áttekinthetőség biztosítása céljából természetesen a szakági rendszeren belül is — a tárgyi részletezés mellett — a könyvészeti munkák ismertetlen is alkalmaznak formai alosztást (könyvanyag, folyóirati cikkek stb.), az egyes főrészekben belül — az anyag természetének és a munka célkitűzéseinek megfelelően — pedig többféle felosztási alapot (pl. tételesjog-jogi irodalom, továbbá földrajzi, történelmi stb. alosztást). A könyvészeti munkák gyakorlatából megállapíthatóan nem kétséges, hogy a fejlődés a mechanisztikus (pl. betűsoros) rendezési formáktól a tárgyi, tehát a logikus rendszerek felé halad.⁵

Az ismertetett munka rendszerében a következő főrészekre tagozódik: 1. A jogforrások áttekintése. 2. Törvény-, rendelet- és bírósági határozat-gyűjtemények. 3. A jogi irodalom bibliográfiája. 4. Erdély jogi irodalma. 5. A törvények, rendeletek stb. idegen nyelvű kiadásai és a nem magyar nyelvű jogi irodalom mutatója. 6. Az időszakos jogi kiadványok. 7. A legfontosabb jogszabályok. A munkát együttes tárgy- és névmutató egészíti ki.

A munka a fenti résztagozódás mellett általában csupán betűsoros, lexikális felsorolást ad. Ez a tisztán mechanikus felsorolás természetesen nem adja meg a jogrendszer megismeréséhez szükséges összefüggéseket. Általános jellegű rendszerbeli kifogásként meg kell még említeni azt, hogy a munka nem állítja külön össze az összefoglaló jellegű olyan kiadványokat (pl. gyűjteményes munka, évkönyv, sorozat stb.), amelyek

⁵ A régebbi jogi bibliográfiák rendszerint tisztázták a betűsoros rendezésüket. Így pl. Wuttig, Gustav Wilhelm, *Handbuch der gesamten neueren juristischen und staatswissenschaftlichen Literatur*. Bd. 1. 1849—1866. Bd. 2. 1867—1877. Leipzig, Otto Schultz Verl. 1867—1877. IV, 330; 249 o. stb. Az újabbak, így pl. az alapvető francia munka Grandin, A, *Bibliographie générale des sciences juridiques*. Vol. 1—3. Paris, Sirey, 1926. Supplém. 1—17. [Nálunk több nem ismeretes] 1926—1949. stb. stb. csupán a szakági tagozódáson — esetleg a szakágat tovább bontó címszavakon — belül betűsorosak, annyira, hogy a betűsoros jelleg itt is még elsődleges. Ezzel szemben az általunk ismert legújabb jogi szakbibliográfiák elsődleges jellegként már egyre inkább a tárgyi csoportosítást domborítják ki. Így pl. a szocialista országokban a vezető jogi folyóiratokban — Szovetszkoe Goszudarsztvo i Pravo stb. — közölt vagy a Staat und Recht mellékleteként kiadott rövidebb bibliográfiák mellett a tőkés országokban önálló kiadványként közzétett bibliográfiák közül pl. Backus, Richard — Eder, Phanor: *A Guide to the Law and Legal Literature of Columbia*. [Publ. by] Library of Congress. Washington, US. Government Printing Office, 1949. VII, 222 o. /The Law Library. Latin—America Series No. 4./, továbbá a sorozat többi kötetei stb. stb. A mechanikus visszakeresést megkönnyítő részek (betűsoros, tárgysoros mutató, esetleg jogszabálmutató stb.) feltétlenül szükségessé tesznek ilyen esetben is a használhatósághoz. A kizárólag betűsoros felsorolás ma már csak egészen szűk gyűjtőkörű munka esetében indokolt. Ilyen pl. — ugyancsak megfelelő segédmutatókkal ellátva — legújabbban Friend, William, *Anglo—A merican Legal Bibliographies*. [Publ. by] Library of Congress. Washington, US. Government Printing Office, 1944. XII, 166 o. c. kutatási segédkönyv.

sok vonatkozásban megkönnyítik a kutató munkáját. Hiányzik a jogi lexikonanyag is.⁶ Mindezek mellőzése az eddigi gyakorlattal ellentétes.⁷

Annak ellenére, hogy ez a rendszer elvileg hibás, a recenzióban — az általános kérdések külön tárgyalása mellett — mégis ezt vagyunk kénytelenek követni, kritikai megállapításaink könnyebb ellenőrzése és az ismétlések elkerülése végett. Ezen belül azonban elkülönítjük a hatályos és a történeti anyagra tett — természetesen egy-mástól eltérő szempontokat követő — megjegyzéseinket.

III.

A munka első része a jogforrások áttekintése. Ez a rész a jogforrások fontosságának sorrendjében (törvény, törvényerejű rendelet stb.) egy-egy címszó alatt enciklopédikusan ismerteti a legfontosabb jogforrásokat. E rész legszembevetőbb fogyatékoságára — a történeti és a hatályos anyag áttekinthetetlen, együttes tárgyalására — már rámutattunk. Ennek következménye, hogy a hatályos jogforrásokról a munka nem ad tiszta képet.⁸

A munka második része a jogforrásgyűjteményeket: a törvény- és rendeletgyűjteményeket, továbbá a bírósági határozatgyűjteményeket tünteti fel. Ebben a részben néhány címszó (törvények, rendeletek, kommentált törvénykiadások, helyhatósági törvényhozás, döntvénygyűjtemények, törvénytűzítő) alatt elég részletes-séggel, történeti időrendben sorolja fel az anyagot. Néhány megjegyzés azonban a gyűjtés teljességével és következettségével kapcsolatban nem mellőzhető.⁹

Feltűnőbb következetlenség észlelhető pl. a döntvénygyűjteményekkel kapcsolatban. Itt az általános jellegű döntvénytárak között szakági döntvénytárakat közöl

⁶ A történeti anyagból elsősorban a Márkus Dezső-féle Jogi Lexikon, néhány — ma már csak történeti értékű — szaklexikon (Közigazgatási, Diplomáciai lexikon, Adólexikon stb.), végül legalább összefoglaló utalás az elsődleges tájékoztatást adó általános lexikonokra, pl. a bő bibliográfiai anyagot tartalmazó Pallas-lexikonra.

⁷ A nálunk ismert anyagból a legjobban áttekinthető ebben a vonatkozásban a szocialista országok anyagából a *Bibliographie juridique plennaise (1944–1956.)* c. munka, a tőkés országok anyagából pedig a *Suomen Lainopillinen Kirjallisuus. 1809–1948. Bibliographia iuridica fennica*. Toimittaja: Veikko Reinikainen. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1951. XXXV, 1047. o. c. munka.

⁸ A fejezetben a tételes jogi források között ugyanis a törvény, a törvényerejű rendelet, a határozat (elnöki tanácsai és minisztertanácsai), a rendelet (minisztertanácsai, miniszteri és tervehivatali) és az utasítás mellett a mű felsorolja a jogszokást, a bírói határozatot, a helyhatósági szabályrendeletet, a királyi kiváltságlevelet és az egyéb kisegítő jogforrásokat (a házasságjogban pl. az egyházi törvényeket stb.), amelyek tételes jogunkban nem jogforrások. A felsorolt jogforrás-típusokról rövid jellemzést ad. A hatályos jog forrásainak fogalmáról adott meghatározások sokszor tévesek, nem a lényegre adják.

⁹ Általánosabb jellegű ilyen megjegyzés, hogy a történeti anyagból hiányzik az országgyűlési anyag részletezése, (törvényjavaslati szövegek, indokolások, parlamenti tárgyalás stb.) akár csupán a történettudományi bibliográfiai anyagra való hivatkozással. Hiányzó fontosabb művek: A Márkus Dezső-féle hatkötetes: A hatályos magyar törvények gyűjteménye (1000–1910), a Vladár Gábor-féle háromkötetes: Hatályos jogszabályok gyűjteménye stb. Elég hiányos az idegen nyelvű hivatalos törvénygyűjtemények felsorolása. (Pl. a német, román stb. nyelvű hivatalos kiadásokat mellőzi) A rendeletekről szóló részben — az előzményekre vonatkozó utalás nélkül — az 1848-at követő anyagot adja elég jó részletességgel. Törvénygyűjtemények magyarázatos kiadásai kapcsolatban néhány tartalmi, illetőleg besorolási következetlenség észlelhető (Térffy-féle Igazságügyi zsebkönyvtárnál — 22. sz. alatt — nem a legutóbbi kiadást sorolja fel stb. A 32–33. tételek nem összefoglaló, hanem csupán közigazgatási anyagot tartalmaznak stb.). A helyhatósági jogszabályanyagról szóló rész csupán a Kolosvári–Óvári-féle gyűjteményt sorolja fel, holott ennek kiadása (1902) és különösen a felszabadulás óta hatalmas jogtörténeti anyagot tártak fel, amelyekre (pl. a történettudományi bibliográfiákra, továbbá a helytörténeti bibliográfiai irodalomra stb.) még utalás sincs. Végül hiányoznak a statutum-gyűjtemény kiadását megelőzően (Jakab Elek stb.) vagy azt követően megjelent várostörténeti forrásgyűjtemények (Király János, Veres Endre stb.), amelyek igen jelentős városjogi forrásanyagot tartalmaznak.

(48–52. közigazgatási, 47. védjegyjogi stb.), nem közöl kötetszámozott (37–58. és 54. számok). A felsorolás a teljesen önkényes és abban sem időrendi, sen. pedig tárgyi következetesség még nem ismerhető fel (30–31. o.) stb. Hiányzó fontosabb határozatgyűjtemények a történeti anyagból: Az 1831–1848. esztendőben Czövek István összeállításai, Trattner–Károlyi kiadásában megjelent és a főtörvényszékek ítéleti anyagát teljes egészében közlétező sorozat, Klész Lajos, Vajdady Emil stb. összeállításai (1880, 1894 és 1904) stb. és két rendkívül jelentős és gyakorlatilag használt döntvénytár: a Magyar Döntvénytár és a Grill-féle Döntvénytár. Hiányzanak a bírói gyakorlat felhasználását lényegesen megkönnyítő mutatók (Haraszthy György, Szencsényi Károly, Boronkay István, Bodó Farkas, Bernhard–Vekerdy, Bronner Aladar stb. munkái). Jelentős tárgyi tévedés, hogy pl. szerzők nem vesznek tudtán azt arról (29–30. o.), hogy a Jogtudományi Közlöny régi folyamának kiadásában megjelent Döntvénytárak (Magánjogi, Büntetőjogi, Perjogi stb. Döntvénytár), a Magyar Jogi Szemle c. folyóirat kiadásában megjelent döntvénytárak (Magánjog tára, Büntetőjog tára [ez egyébként is egy korábban megindult folyóirat folytatása] a Hiteljog tára stb.), végül a Jogtudományi Közlöny új folyama által az 1946–1949. években közzétett döntvénytárak (Magánjogi-, Büntetőjogi-, Hiteljogi-, Munkajogi-, Népbírói Döntvénytár stb.) nem azonosak.

A jogszabálműutatók történeti anyagánál hiányoznak a Haraszthy György, Knorr Alajos, Pényes Vince, Ladik Gusztáv-féle mutatók az 1836–1891. időszakra; Márkus Dezsőnek a Corpus Juris Hungaricihoz (1000–1902); Grecsák Károlynak a Codex Hungaricushoz készített mutatói; a Térfy Gyula–Petrovay Zoltán–Térffy Béla-féle mutató a Magyar törvények Grill-féle sorozatában. A hatályos anyagból hiányzik a Zsigmond Gyula–Nagy László-féle jogszabálműutató (1948-ig), továbbá a 75–76. tételszámok alatt felvett Bacsó Ferenc stb. összeállításában megjelent jogszabálműutató 1947. évi füzetek stb. A 78. sz. alatt felvett Jogeset-lexikon tisztán polgári jogi döntvényanyagot tartalmaz.

A munka legterjedelmesebb része a bibliográfiai rész. A bibliográfiai anyag gyűjtésében és válogatásában akkora mérvű következetlenség és hiányosság mutatkozik, amely az egész munka megbízhatóságát, használhatóságát problematikusá teszi. A válogatás – sok értékes, nagyobb terjedelmű, sőt világnyelveken megjelent munka mellőzésével – túlságosan mértékben irányult egyrészt a történeti anyag – a fejezet anyagának több mint felérését az ilyen munkák teszik ki –, másrészt pedig a legújabbban a nyugati világban, főleg az USA-ban megjelent s a mai magyar jogot tárgyaló művekre s mindezt a hatályos, az élő anyaghoz kapcsolódó irodalom mellőzésével teszi. A történeti anyag válogatása nem kielégítő. Az USA-ban közzétett műveket nem ismerjük, tudományos értékeikről – ami a válogatásnál egyéb szempontok mellett irányadónak kellene hogy legyen – tehát nincs közvetlen tudomásunk. Pillanatig sem lehet azonban kétséges, hogy legnagyobb részük a mai magyar jogéletben és jogtudományban kizárólag a hibákat kereső, azokat felnagyító, ellenséges beállítottságú. Ezek éppen abból az időből származnak, amelyből hazai anyagot szerzők alig gyűjtöttek. Ettől eltekintve alig hihető, hogy ez az újabb anyag a magyar jogi irodalom összefoglaló munkájában a reprezentatív művek között értéke szerint akkora helyet foglalhatna el, mint amekkorát a szerzők neki juttattak.¹⁰

Ugyancsak általános jellegű hiányosság a folyóirati anyag túltengése az önálló munkák, a könyvanyag rovására. Torzít a válogatás, amikor a folyóiratcikkek – akár a mai magyar irodalomból, akár pedig a történeti anyagból – esetleg standard műveket szorítottak ki. Az alábbi kritika a hiányosságok felsorolásánál egyébként éppen ezért kizárólag önálló, monografikus művekre hivatkozik mind az új, mind pedig a történeti anyag vonatkozásában.

A bibliográfiai rész betűsoros címszavak alatt közli a magyar vonatkozású könyvek és folyóirati anyagot. A betűsorban közölt címszavas megoldás – amelyet indokolhat az idegen jogrendszerben élő olvasó kutatási szempontja – eleve lemondást jelent arról, hogy a jogi irodalom anyagával egyidejűleg magát a jogrendszert, az egyes jogágak helyét, jellegét, összefüggéseit stb. is megismertesse a bibliográfia az olvasóval. A cím-

¹⁰ A közel 700 tételszámozott kitévő anyag (vegyesen folyóiratcikkek és önálló mű) kb. 5%-át ezek a munkák – legújabbban megjelent folyóiratcikkek, egyetlen önálló, tudományos jellegű munka nélkül – teszik ki. Ezen nem változtat az, hogy – a lelőhelyekre történt utalásokból megállapíthatólag – szerzők általában csak a washingtoni Kongresszusi Könyvtár anyagát dolgozták fel. Ha ugyanis szerzők csupán a Kongresszusi Könyvtár magyar jogi anyagának mutatóját adják, az egész magyar jogi irodalomra utaló cím megtevésztő.

szavas megoldás kivitelezésével kapcsolatban egyébként a műben két szempont kifogásható; egyrészt nem alkalmazkodik eléggé a hatályos anyaghoz, másrészt a régi és az új anyag együttes közlésével itt is sokszor megtevésződen kapcsol egybe elavult jogintézményeket új, lényegileg megváltozott tartalmú és rendeltetésű jogintézményekkel. A szakágak szerinti tárgyi rendezés, a megfelelő s már említett elosztási elvek alkalmazásával egyrészt sokkal áttekinthetőbb, másrészt pedig világosan megosztja a történeti és hatályos anyagot.

A részletkérdésekre térve mindenekelőtt külön kell szót emelni a bibliográfiai munkák mostoha kezelése ellen.¹¹ Vonatkozik ez a megállapítás nemcsak az összefoglaló jellegű — tehát a több jogi szakágat érintő — munkákra, hanem az egyes jogi szakágak anyagát hosszabb-rövidebb időre, vagy bizonyos jogintézmények könyvészeti anyagát összefoglaló művekre is.¹²

Hiányzik végül ebből a bibliográfiai anyagból legalább rövid utalás azokra a munkákra, amelyek — éppen jogi könyvészeti irodalmunk szegénysége miatt — jó kutatási lehetőségeket adnak.¹³

A bibliográfiai rész egyes címszavaival kapcsolatos részletes tartalmi bírálat nem lehet feladatunk. Néhány példával azonban rá kell mutatni ennek a résznek szembeötlő hiányosságaira is.¹⁴

A címszavas megoldás alkalmazásánál még a rövidre fogott összeállításnak is ki kell terjednie azokra a legfontosabb munkákra, amelyek a címszó anyagára a legjobb összefoglalások. A munka anyaggyűjtése azonban azt árulja el, hogy ezt a szempontot nem mindig tudta vagy nem akarta követni. Ugyancsak a gyűjtéssel kapcsolatos megjegyzés, hogy — a történeti anyagnak az alábbiakban részletezett hiányosságokkal történt összeállítása mellett — a legújabb hazai anyag gyűjtésének hiányosságai is szembeszökőek.¹⁵ A munka a történeti anyagból is, de főképpen a szocialista magyar

¹¹ Ugyis, mint elsődleges áttekintést adó műnek, az ismertetett munkának fokozott feladata lett volna a jogi könyvészeti munkák jó összefoglalása és megfelelő értékelése. Ezt külön fejezetben, szorkezetileg is ki kellett volna emelni. Az általunk ismert összes művek ezt a megoldást alkalmazzák. Így pl. legújabban a Clagett, Helen, *A Guide to the Law and Legal Literature of Argentina. 1917–1946*. [Publ. by] Library of Congress. Washington, US. Printing Office, 1948. 3. s. köv. o. stb. stb. mindjárt a történeti bevezetés után közlik külön fejezetben a bibliográfiai anyagot, a már felhívott *Bibliographie juridique polonaise* és a *Bibliographia fennica* a rendszeres rész elejére helyezi a külön bibliográfiai fejezetet. A bibliográfia ugyanis a további kutatás alapja és így a rendelkezésre álló tér minél jobb kihasználása végett az összefoglaló jellegű munkák mellett ezekre a leg részletesebben ki kellett volna térni. Az egyes címszavaknál sincs utalás a tárgyat összefoglaló bibliográfiai munkára. Hiányoznak az idegen nyelven közzétett összefoglaló jellegű magyar jogi bibliográfiák, így Balás P. Elemérnek előbb Egyed Istvánnal közösen, majd egyedül az 1928–1932 években közzétett: *Rassegna di legislazione ...*, utóbb: *Rassegna di letteratura giuridica ungherese* c. összeállításai, amelyek olyan időszakot dolgoznak fel, amikor nemcsak jogi ciklikus bibliográfiánk, de összefoglaló nemzeti bibliográfiánk sem készült. Hiányzik végül a 142. sz. alatt felvett bibliográfia 1953. évi füzete (megj. 1955. májusban, holott pl. nyilvánvalóan 1955. augusztusnál későbbi keletű a 420. sz. alatti tétel).

¹² Szerzők itt is megkezdették a történeti anyag közzétételét pl. Panka (143. sz.), [Takács] Prámer József (145. sz.) stb. munkáinak közlésével. Ugyanakkor azonban mellőzik pl. a korszerű közszolgálat útja c. sorozatban — a Takács-féle bibliográfiával azonos módon — közzétett bibliográfiákat, mint pl. Mikó Tibornak a nemzetiségi kérdésről, Karay Kálmánnak a városügyről stb. készített bibliográfiáit. A fontosabb szakági bibliográfiák közül hiányzik Bozóky Gézának: A magyar hitel jog fejlődése c. ciklikus bibliográfiája, Takács Györgynek: A magyar pénzügyi jog irodalmáról készített összeállítása, Szabó Ervinnek: A választóreformok anyagáról összeállított bibliográfiája stb., stb.

¹³ Így pl. a jogi könyvtárak nyomtatott katalógusaira, periodikák katalógusaira stb., stb., amelyekről elég részletes leírás van a 141. sz. alatt felvett tanulmányban.

¹⁴ Az alábbiakban a bibliográfiából hiányzó művekről tájékoztató jellegű, az azonosításhoz elegendő anyagot közlünk, de azokról nem adunk részletes leírást, minthogy feladatunk nem az ismertetett munka gyűjtésének bibliográfiai adatokat tartalmazó kiegészítése.

¹⁵ Az anyaggyűjtés észrevehetően az 1948–1949. évek tájékán zárul, ezután csupán az 1952. évi — sok esetben másodkézből vett — adatok következnek, viszont foly-

jogi irodalomból számos alapvető munkát mellőz, amelyek kétségtelenül olyan jelentős művei a magyar jogi irodalomnak, hogy mellőzésük az egész bibliográfiai összeállítás hitelét rendíti meg.

A teljesség igénye nélkül, példaképpen néhány fontosabb címszavat emelünk ki ennek alátámasztására.¹⁶

tatja a gyűjtést az 1954–1955. évi anyaggal, amely eredeti gyűjtés. A kihagyott időszakok tehát jelentősek. Szemetszűrő módon hiányzanak — szinte kivétel nélkül — a legújabb szakági összefoglaló — tehát a legfontosabb — munkák, így pl. az új egyetemi tankönyvek (Beér, Hajdú stb.). Néhol az anyag „kozmetizálása” egyenesen szembe-szökő. Így pl. a Transportation címszónál (99–100. o.) 6 db. — megállapíthatóan másodkézből vett — 1952. évi könyv, illetve folyóiratcikk szerepel, s a történeti anyagból ugyanitt nem veszik fel a gyűjtésbe az olyan alapvető munkákat, mint pl. Sándorfy Kamill: A légi közlekedés joga. (1924.); Sándorfy Kamill: A magyar vasúti jog döntvénytára. (1915.) stb.

¹⁶ Az *Alkotmány jog* címszónál pl. hiányzik a történeti anyagból Virozsil latin és magyar munkája, Récsi, Korbuly, Nagy Ernő, Molnár Kálmán stb., stb. kézikönyvei, Deák Ferenc német nyelvű vitairata (1865), a hatályos anyagból Beér János szerkesztésében megjelent Magyar alkotmányjog c. egyetemi tankönyv, a Beér–Szabó-féle két kiadásban megjelent alkotmányjogi kommentár stb.

A *Polgári jog* címszónál pl. hiányzik Marton Géza: La responsabilité civile. (Paris, Sirey, 1937. XI, 459 o.) munkája, továbbá Szászy Istvánnak: A kötelmi jog általános tanai c. munkája, az osztrák polgári törvénykönyvnek Bartók–Sztás összeállításában megjelent szövegkiadása, amely a magyar bíróságok csaknem 50 éves gyakorlatát is összefoglalja stb.

A *Nemzetközi jog* címszónál pl. hiányzik az új anyagból Hajdú Gyula szerkesztésében megjelent egyetemi tankönyv és Tanulmánygyűjtemény (1953), a történeti anyagból Irk Albert tankönyve, Ferenczy Árpád nemzetközi magánjogi kézikönyve, Szászy István több jelentős monográfiája (A kiadatási jog, Az államok közötti utódlás elmélete, A szerződés felek jogszabályválasztó joga), a külföldön megjelent munkái közül a Les conflits des lois dans le temps c. munka, a fordítási anyagból a Lune-tankönyv stb.

Az *államigazgatási jog* címszónál pl. hiányzik Magyar Zoltán: A magyar közigazgatás c. kézikönyve stb., stb. A Mártonffy Károly szerkesztésében megjelent, A korszerű közzszolgálat útja c. hatalmas és 17 kötetes sorozatból egyetlen munkát [97. sz.] vesz fel.

A *Pénzügyi jog* címszónál pl. a történeti anyagból hiányzik Mariska Vilmos alapvető kézikönyve, amely 8 kiadást ért el, Exner Kornél, Kmetty Károly, Tomcsányi, Takács György kézikönyvei stb. Az új anyagból a Horváth Róbert szerkesztette tanulmánygyűjtemény (1954).

A *Polgári eljárási jog* címszónál pl. hiányzik a történeti anyagból Magyar Zoltán — Nizsalovszky Endre: Magyar polgári perjog c. tankönyve, Plósz munkássága, Jancsó kézikönyve, Králik Lajosnak a magyar ügyvédségről írt kétkötetes munkája stb., a hatályos anyagból pedig az Állam- és Jogtudományi Intézet perjogi tanulmánykötete (1953) stb.

Az *Egyházjog* címszónál pl. hiányzik Dósa Elek: Az erdélyi evangélico-reformátusok egyházi jogtana; Sipos: Enchiridion iuris canonici c. munkájának régi kiadását tünteti fel.

A *Büntető eljárási jog* címszónál pl. hiányzanak: a történeti anyagból Szlemenics munkái, Fayer László négy kiadásban megjelent tankönyve, Balogh Jenő, Vámbéry Ruzstem, Aur György, Heller Erik stb. kézikönyvei, a két kiadást megért Balogh — Edvi Illés — Vargha-féle kommentár, az Angyal — Isaák kommentár stb.

A *Büntetőjog* címszónál pl. hiányzó fontosabb művek a történeti anyagból: Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye; Angyal, Hacker stb. tankönyvei. Kun Béla — Ládai Imre: La lutte contre la criminalité des mineurs en Hongrie; Balás P. Elemér: A büntetőjogi okozatosságról szóló monográfiája stb. Hiányzik a fordítási anyagból a Menyagin-tankönyv.

A *Gazdasági igazgatás* címszónál pl. hiányzik a Koszó András: A magyar vállalati jog gyakorlati kézikönyve, a Tervgazdasági jogszabálygyűjtemény (1953) stb.

A *Munkajog* címszónál hiányzik a Munkajogi jogszabályok gyűjteménye c., 1953-ban megjelent 3 kötetes alapvető szövegkiadás stb.

A *Jogfilozófia* címszónál hiányzik Pulszky Ágost angol nyelven kiadott jogfilozófiája (1888), Somló Bódog jogböleseleti előadásai (1906) stb.

A technikai hibák közül ebben a részben néhány besorolási hibát, fordítási hibát és névelírást¹⁷ kell megemlíteni.

Az anyaggyűjtés következetlensége és aránytalansága a bibliográfiai résznél még szembetűnőbb. Vonatkozik ez mind egyes címszavakra, amelyek fontosságukat jóval meghaladó kidolgozást kaptak,¹⁸ de ezen túlmenően az egyes szerzőkkel kapcsolatban is szembetűnő a személyek melletti és személyek elleni válogatás.¹⁹

A felsorolást folytatni lehetne. Talán a kritika sem a legértékesebb művek hiányát kifogásolta és a hiányok teljes felsorolása sem volt célja a kritikának. Mindezekből azonban nyilvánvaló, hogy annak, aki 700 adatban akarja összesűriteni a magyar jogi irodalom legfontosabb munkáit, amelyeket — mint kutatási segédeszköz, időtálló jelleggel — a külföld elé kíván tárni: nagyon komoly, felelősségteljes, időtrábló munkát kell végeznie. Hatalmas — elsősorban a hatályos — anyagból a művet, a szerzőt, a fejlődési és egyéb körülményeket egyenként mérlegelve kell kiválogatnia a tárgykört legjobban felülelő vagy a történeti fejlődés szempontjából legfontosabb munkákat, meg kell teremtenie

Az *Állam- és jogtörténet* címszónál teljesen hiányzik az új irodalom (Eckhart Ferenc: Földesúri büntetőbíráskodás, Bónis: Hajnóczy, Rákos Ferenc: A Magyar Tanácsköztársaság, a Magyar Tanácsköztársaságról szóló tanulmánygyűjtemény (1955) a fordított anyagból a Csernilovszkij-féle tankönyv stb.). A történeti értekező anyagból hiányzik néhány fontos jogtörténeti forráskiadvány. (Pl. Borovszky-féle *R gestum Váradense*, a Komáromy-féle oklevéltár a boszorkányperekről, az újabb anyagból a Benda-féle oklevéltár a Martinovics peréről, a Zsigmond-kori oklevéltár stb.) Nincs utalás az összefoglaló forráskiadvány-bibliográfiákra (Bartoniek stb.). Haznos lett volna — éppen az idegen nyelvű tájékoztatóanyag szegénysége miatt a: *The Past of Hungarian Law*. [Ed. by] Hungarian National Museum. Bp. Sárkány ny. 1934. 26 oldalas alkalmi kiadványt megemlíteni, amely a legfontosabb kézirat jogi forrásokról ad áttekintést stb.

A *Római jog* címszó teljesen kimaradt, holott ilyen tárgyú irodalmunk — ha csak Farkas Lajos, Marton Géza, Szentmiklósi Márton stb. neveit említjük meg — elég jelentős.

Itt jegyzem meg végül, hogy indokolatlan Werbőczy Hármaskönyvének külön címszó alatti beiktatása a bibliográfiai részbe. A forráskiadványoknál felveendő munka kiadásaira vonatkozóan — az amúgy is hiányos és éppen könyvészeti szempontokat nem kielégítő felsorolás helyett — célszerűbb lett volna hivatkozni a korábbi, teljes felsorolásokra (C. J. H. kötet, Kolozsvári egyetemi tanárok tanulmánygyűjteménye.)

¹⁷ Besorolási hibák: Kádár Miklós—Kálmán György 580. sz. alatti büntető-eljárási kommentárja a népbírói tárgyaláshoz, Mónus Lajosnak a megyei döntőbizottságok feladataival foglalkozó munkája (98. sz.) a közigazgatáshoz került. A „kommunista ideológia és jog” címszó alá sorolja (214. s. köv.) Pap Tibor családjogi cikkét, Barna Péternek a jogtudatról írt büntetőjogi cikkét, Gál Tivadarnak az állami szervek hatás-körének eltolódásáról, Névai Lászlónak a törvénykezési jog problémájáról szóló cikkei stb., stb.

Fordítási hibák: pl. Zehery Lajosnak (148. sz.) a büntető eljárás irodalmáról szóló cikkét polgári eljárásnak fordítja stb.

Névelírások: Franz Schuler v. Libloy, nagyszebeni jogtanár két esetben (818. és 823. sz.) Schuler von Lubloy, a névmutatóban (154. o.) Schuler von Lubley alatt szerepel. (297. sz.) Csilszár Cieslár helyett (581. sz.), Reisz Ries István helyett (581. sz.), Paulay Pulay helyett (453. sz.), Számel Szamel helyett (85. sz.), Miklós Mikos helyett (687. sz.), Faluhely Faluhelyi helyett (441. sz.) stb. szerepel. Néha ilyen hibákat a másodkézből átvett adatoknál is csinál. Pl. a 760. sz.-nál Banda Vilmost ír Bauda Vilmos helyett, Kereskedelmi Közlönyt a Közlekedési Közlöny helyett.

¹⁸ Néhány kizárólag történeti jellegű és egyébként is szűkebb körben érvényesülő jogintézmény külön címszáva (hitbizomány, róm. kath. papok utáni öröklés, egyházi adózás stb.) a bibliográfia áttekintő jellege következtében mellőzhető lett volna.

¹⁹ Pl. Horváth Barnának 588-614. sz. alatt, Moór Gyulának 618-634. sz. alatt igen részletes bibliográfiát ad, de pl. Pohner Ödön egyáltalán nem szerepel. Eckhart Ferencnek, Marton Gézának, Nizsalovszky Endrének, Hacker Ervinnek csak néhány — nem mindig a legfontosabb — munkáját veszi fel. A szerzők munkásságának összeállítása nem objektív kritika eredménye: Torzsay—Biber 8, Bedő pedig 11 folyóirat-cikkkel szerepel az egész magyar jogi irodalmat áttekintő összeállításban, amikor Marton Géza és Balás P. Elemér 1—1 munkával, Eckhart Ferenc és Irk Albert 2—2 munkával szerepelnek.

az arányt a fejlődés egyes időszakai között és ilyen sokszoros ellenőrzés és mérlegelés után dűjthet a végleges szövegben. A könnyen kínálkozó vagy esetleg másodkézből vett adatok egyszerű felsorolásával, lelkiismeretes munka nélkül komoly eredményt itt nem lehet elérni. Ez a rész a munka leggyengébb része, amelynek — mint az egész mű lényegének — döntő súlya van az egész munka elbírálásánál is.

Nem hagyható megjegyzés nélkül, hogy szerzők nem kísérték figyelemmel az idegen nyelveken megjelent legújabb magyar jogi munkákat,²⁰ amelyek pedig — a munka kinyilvánított célkitűzését tekintve — szintén fontosak lettek volna.

A munka 4. része „Erdély” címszó alatt foglalja össze az erdélyi jogfejlődést, felsorolva az ehhez kapcsolódó forrásokat és az irodalmi anyagot. Az előszóban, valamint e résznek bevezetésében szerzők ezt a felosztást Erdély különleges jogállásával indokolják. Az 1918. évet követő anyag a román bibliográfiában fog megjelenni. A felosztás alapjainak helyessége vitatható, a megoldás útja szerintünk nem kizárólagosan a területi elv merev alkalmazása, hanem emellett más (tárgyi, nyelvi stb.) szempontokat is figyelembe kell venni. A kérdésben célravezető nem a rész merev elkülönítése, hanem ennek az egész anyagnak a jogtörténetbe való besorolása, megfelelő magyarázó szöveg-gel, utalásokkal stb. A rész egyébként az önálló Erdélyre vonatkozó (1540—1848), tisztán történeti anyagot tartalmazza. Néhány gyűjtési és rendezési pontatlanság, illetőleg következetlenség itt is észlelhető.²¹

„A jogszabályok idegen nyelvű kiadásai és a nem magyar nyelven írt jogi irodalom mutatója” c. fejezet első részében a munka az idegen nyelvű tételes szövegkiadásokat sorolja fel, a második részben pedig betűsoros címszavak alatt, a bibliográfiai anyagra tett utalások formájában közli az idegen nyelvű magyar jogi irodalmat. Mindkét részben számottevő tartalmi hibák vannak.²²

Hiányoznak a hatályos anyag idegen nyelvű kiadásai, az 1949. évi alkotmány francia és orosz szövege stb. Hiányos az angol és német nyelvű anyag is, továbbá az újabb törvények idegen nyelvű szövegkiadásainak felsorolása. A szovjet munkák közül csak a két jogszabálygyűjteményt (Karberov, Izraelian 840—941. o.) sorolja fel, mellőz viszont olyan munkákat, mint pl. a büntetőperrendtartás orosz nyelvű szövegkiadása (1953), az Obzor Vengerszkojgo Zakonodatelsztva c. sorozatban közzétett anyag stb.

A második rész anyaggyűjtésével kapcsolatban a bibliográfiai rész gyűjtésére tett megállapításokat meg kell ismételni azzal, hogy az idegen nyelvű anyag szegénysége miatt itt a hiányosságok még szembetűnőbbek. A történeti anyagból hiányoznak Marton Géza, Szladits Károly, Kun—Láday, Hacker Ervin, Megyery István, Szász István stb. művei, s teljesen hiányzik a legújabb idegen nyelvű cikanyag. Bár gyűjtőkörénél fogva indokolt az elkülönítés, utalni kellett volna arra is, hogy a magyar joganyagnak jelentős számú szövegkiadása és irodalma van azokban az országokban, ahol az első világháborút követően a magyar jog részben, vagy egészben hatályban maradt. Így pl. a román nyelven megjelent Gheorghe Plopu, Paul Balaşiu, Stefan Laday, Predovicu-Ney stb. szövegkiadásai, cseh vonatkozásban pedig a Rajnos—Zátureczky-féle döntvénygyűjtemény

²⁰ Pl. Árvai, Beér János, Réczai László, Szabó Imre, Molnár Erik cikkei stb.

²¹ Néhány esetben a gyűjtési időszaknál későbbi keletű művet is besorol (821. alatt Dósa Elek, 826. alatt Wenzel Gusztáv, 818. alatt Schuler von Libloy). Talán túlságos részletezéssel adja a jogszabályok felsorolását (királyi szabadságlevelek, törvénykönyvek). A történeti anyagnál azonban hiányoznak a korszakra alapvető forráskiadványok, mint a Székely Oklevéltár, az Erdélyi Országgyűlési Emlékek stb. A jogtörténeti anyagnál nincs utalás a Történettudományi Intézet bibliográfiáira és a Kosáry-féle kézikönyv megfelelő részeire. A helyhatósági anyagnál egyéb, kevésbé fontos munkák felsorolása mellett nem utal a Kolosvári—Óvári-féle, már idézett statutumgyűjteményre, amely pedig ennek az anyagnak is jelentős forráskiadványa. Hiányoznak a statutumanyag újabb forráskiadványai. (Ld. még erre a 9. sz. lábjegyzetet). A Dósa Elek-féle összefoglaló munkának (921. sz.) a polgári jogba való besorolása téves, mert ez az összefoglaló munka legalább ugyanolyan mértékben tartalmaz alkotmányjogi, eljárásjogi stb. anyagot is. Hiányoznak Dósa Elek: Egyházi jogtan, továbbá Connert János, Szádeczky—Kardos Lajos és Schuler v. Libloy stb., stb. jogtörténeti munkássága. Nincs utalás a Monoky István szerkesztésében megjelent: Erdély magyar irodalma. 1920—1940. c. összeállításra, amely a teljes anyagot — közte a jogi anyagot is — közli.

²² A tételes jog történeti anyagánál még utalás sincs a magyarországi nemzetiiségek nyelvében (német, horvát, román stb.) hivatalos fordításokban megjelent jogszabályanyagra.

stb. A következetlenség annival szembetűnőbb, mert a főszerkesztő Geowski ugyanilyen jellegű munkásságát felveszi (180, 421. sz.). Ugyancsak lényeges hibája, hogy nem veszi fel az olasz Istituto di Studi Legislativi kiadásában ismertett magyar tételesjogi anyagot.

A jogi folyóiratok jegyzékében szerzők betűsorban 47 jogi folyóiratot sorolnak fel, csupán a főcímnek és a megjelenés idejének — nem mindig pontos — megjelölésével. Általános jellegű kifogásunk, hogy az állam- és jogtudományi, továbbá társadalomtudományi jellegű, de emellett jogi anyagot is tartalmazó és így a jogi kutatásnál figyelembeveendő anyagot együttesen közli.²³ Mi ezt már eddigi gyakorlatunkban elkerültük és a két kategóriát elkülönítettük.

A részletkérdésekkel kapcsolatban elsősorban a részletesebb bibliográfiai adatok mellőzése kifogásolható, mert ezekből (pl. alcím, szerkesztő személye, közrebocsátó intézmény stb.) már elsődleges tájékoztatást kapunk az egész folyóirat tartalmára és értékére. Tartalmilag az összeállítás hibájaként róható fel néhány fontosabb — elsősorban itt is a felszabadulás utáni — folyóirat mellőzése, a területi alosztás néhány következetlensége, végül néhány adatközlési következetlenség, illetve tévedés.²⁴

Az utolsó fejezet a legfontosabb, hatályos jogszabályokról készített mutató, amely kb. 60 betűrendes című alatti időrendi felsorolásban közli az anyagot. Az anyaggyűjtés hiányosságaira részletesebben nem térünk ki. A mutató gyakorlati használhatóságát lényegesen csökkenti az, hogy nem utal azokra a már felvett összefoglaló hiteles szövegkiadásokra, amelyek részletesebben közzéteszik a vonatkozó szakági tételes anyagot,²⁵ s így gyakorlati szempontból elsőrendű fontosságúak.

IV.

A magyar jogi irodalom és a jogi források bibliográfiájának alapvetése kétségtelenül rendkívül nehéz, sokoldalú feladat, különösen akkor, amikor az irodalmi előz-

²³ Így pl. a társadalomtudományi anyagból ebben a részben felsorolja a Budapesti Szemlét, a Magyar Figyelőt és Magyar Szemlét, a történettudományi anyagból a Magazin für die Geschichte Siebenbürgens c. folyóiratot.

²⁴ *Mellőzött folyóiratok:* A történeti anyagból a: Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok. Szerk. Nagy Dezső Bálint stb. (1933 — 1944); Jogi Szemle. Szerk. Márkus Dezső; Közigazgatási Közlöny. Szerk. Karácsony Gyula, Battlay Dezső stb. (1904 — 1936.); Miskolci Jogászélet (1925 — 1944.) stb., stb. Különösen szembetűnő, hogy a felszabadulás utáni folyóirati anyag legnagyobb része (Állam és Közigazgatás, utóbb: Állam és Igazgatás, Pénzügy és Közigazgatás, Állam és Jog, Falu és Város, Jogászegyleti Szemle, az [1.] és [2.] Magyar Jog stb., stb.) hiányzik. A jogi anyagot is tartalmazó — ma már csak történeti értékű — társadalomtudományi időszakos anyagból hiányzik a: Közgazdasági Szemle. Szerk. Jekelfalussy József, utóbb mások (1847 — 1946.); Magyar Társadalomtudományi Szemle. Szerk. Apáthy István, utóbb mások (1908 — 1917.) stb.

Következzelenségek a területi alosztásnál: Az erdélyi anyagnál sorolja fel a Tudománytár és a Zeitschrift für Ungarn c. pesti, az Ungarisches Magazin c. pozsonyi folyóiratokat stb.

Adatközlési következzelenségek: Megtévészto, hogy egyes melléklapokat önálló folyóiratként tüntet fel (pl. a Magyar Jogi Szemle melléklapjait: Nemzetközi Jog Tárát, Polgári Jog Tárát stb.), de ebben sem következetes. Pl. önálló lapként tünteti fel az Ügyvédi Közlényt, amely a Jogtudományi Közlöny melléklapja volt, de mellőzi a sokkal hosszabb életű: Bírák és Ügyészek Lapját (1909 — 1938), amely ugyanennek a folyóiratnak volt melléklapja. Szembeötlő végül pl. az eredetileg önálló, majd melléklapként (Magyar Jogi Szemle) kiadott Büntető Jog Tárának e változásokat mellőző, fogyatékos leírása stb.

Pl. az Athenaeumot, minden további alcím nélkül mint egyetlen folyóiratot tünteti fel 1892 — 1944 között, holott az [1.] Athenaeum (1837 — 1842.) mint: Tanulmányok és szépművészetek tára, a [2.] Athenaeum (1842 — 1848) Bajza — Schedel [Toldy] — Vörösmarty szerkesztésében mint: Társadalmi, politikai, irodalmi és művészeti hetilap állott fenn, a [3.] Athenaeum (1873 — 1947) Filozófiai és államtudományi folyóirat volt.

²⁵ Mint pl. a 308. sz.: Hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása, a Tervgazdálkodási jogszabálygyűjtemény, Vámkódex, az adótörvények szövegkiadásai stb.

mények alig használhatók fel ebben a munkában. A felsorolt hiányosságok miatt a bírálathoz eredménye, hogy a munka ennek a sokrétű feladatnak még abban a vonatkozásban sem tesz eleget, amit magára vállalt. Szerzők a munka bevezetésében saját maguk elé kitűzött feladatokat: a szovjet jogrendszer által befolyásolt változásokkal kapcsolatos anyag bibliografizálását, a magyar jogtörténet rövid összefoglalását és az átmenet vázolását nem teljesítik maradéktalanul.

A munka közzététele azonban feltétlenül meggondolkoztató két vonatkozásban is. A mű megjelenésének körülményei ugyanis amellelt, hogy újból felvetik a magyar jogi irodalmi összefoglaló kézikönyv összeállításának problémáját, ezzel párhuzamosan egy másik, a külföld felé teljesítendő és különleges nyelvi adottságainktól eredő feladatot is előtérbe hoznak. Bármilyen őszintén is érdeklődik az ország határain kívülről — akár a szocialista tábor országaiból, akár pedig a tőkés országok haladó elemei közül — bárki törvényhozásunk eredményeiről, problémáinkról, jogtudományunk helyzetéről, a nyelvi nehézségek már az első lépésnél mindenkit elriasztanak. Egy, a magyar jogforrásokról és irodalomról szóló, idegen nyelveken közzétett bibliográfiai összefoglaló áttekintés, amely felölelné az idegen nyelveken megjelent magyar anyagot is, bizonyára sok őszinte barátunkat segítené túl ezen az első akadályon, s tenne ezzel hosszabb időre szólon szolgáltatást a szocialista magyar jogtudománynak. Az ismertetett bibliográfiai összeállítás nemcsak kézenfekvő bizonyíték arra, hogy ilyen mű — a könyvészet legmagasabb színvonalú módszereinek és tapasztalatainak alkalmazásával — csak hazai munka eredménye lehet, de nyomós indok emellett is, hogy ezt a feladatot mielőbb teljesíteni is kell.²⁶

²⁶ Az Association Internationale des Sciences Juridiques keretében működő Comité International de Droit Comparé legutóbb Csikágóban tartott értekezletén — amint erről a *Revue de Droit Comparé* IX — 1957. 739 — 741. oldalakon közölt tudósítás beszámoló — különösen részletesen foglalkozott a dokumentációs kérdésekkel és ezzel kapcsolatban a nemzeti törvényhozás, a jogi irodalom összefoglaló munkáival. A Comité munkájában — a közlemény szerint — a szocialista országok is részt vesznek. Ennek a tevékenységnek a keretében, az Association által meghatározott rendszerben készült el a lengyel anyag: *Bibliographie juridique polonaise. 1944 — 1956.* Réd. Witold Czachórski. [Publ. par] Institut des Sciences Juridiques de l'Académie Polonaise des Sciences. Warszawa, Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958. 136 o. címen. A közlemény szerint a szovjet bibliográfiát az év folyamán fejezik be.